De Unentse smeejerije

Herinnering aan de smeden van Udenhout en Biezenmortel

ISBN 9789078933021

Uitgever “Stichting Heemcentrum ’t Schoor Udenhout – Biezenmortel”
Drukkerij ELKA Tilburg
December 2007

© Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, elektronisch, mechanisch, door fotokopie, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

VOORWOORD

Op 12 oktober 2007 mocht Heemcentrum ’t Schoor het boek “Over een sterk staaltje” presenteren, het 12e in een reeks boeken over de lokale geschiedenis van Udenhout en Biezenmortel. Het boek beschrijft de bedrijfsgeschiedenis van *Jos van den Bersselaar Constructie BV*, een bedrijf dat is voortgekomen uit de oude smedenhistorie van het dorp en dat dit jaar 50 jaar bestaat.
Bij de voorbereidingen voor het boek “Over een sterk staaltje” heeft Piet Naalden veel informatie verzameld over de smeden van Udenhout en Biezenmortel uit de 20e eeuw. Het persoonlijke veldwerk was omvangrijk. Bij het maken van het boek “Over een sterk staaltje” is ervoor gekozen een compact hoofdstuk over de oude Udenhoutse smeden op te nemen. Met dit boekje “De Unentse smeejerije” willen we de door Piet Naalden verzamelde informatie vastleggen en behouden. Het doel van dit boekje is niet om een volledig genealogisch verantwoord overzicht te geven. Het boekje is het resultaat van interviews. Als zodanig is het boekje vooral een herinnering aan het oude smedengilde van Udenhout en Biezenmortel.

Schrijversteam Heemcentrum ’t Schoor Udenhout – Biezenmortel
8 december 2007

INHOUDSOPGAVE

	Drie soorten smederijen	5
	De Unentse smeden	22
1	Jan Bartels	29
2	Jan Beekmans	30
3	Jos van den Bersselaar	34
4	Sjef Hogedoorn	38
5	Adrianus Kruijssen	42
6	Kees en Willem van Lamoen	44
7	Jo van Leest	48
8	Willeke en Toon van der Loo	50
9	Geraar en Jo Olislagers	54
10	Marinus Robben	60
11	Harrie van Rossum	64
12	Dorus Sontrop	68
13	Moor Versteeden	71
14	Toon van Vlokhoven	72
	Colofon	73

DRIE SOORTEN SMEDERIJEN

Smederij of op z'n Udenhouts smeejerij genoemd
In streekromans kom je vaak een stoere dorpssmid tegen, die ondanks zijn grote postuur, zwarte handen als kolenschoppen en zijn weerbarstigheid, over een groot hart beschikt. In Udenhout kon je niet spreken over dé dorpssmid, want de overwegend agrarische gemeenschap was zo groot, dat er meerdere smeden actief waren. Maar het beeld van de door zijn werk met ijzer en smidsvuur zwarte smid klopt wel. Smid Versteeden zag altijd zo zwart, dat het dorp hem niet eens bij zijn eigen voornaam kende, maar hem altijd Moor Versteeden noemde.

Het smidsberoep ging vaak over van vader op zoon. Een jonge smid werkte eerst als knecht bij een of meer smeden om het vak te leren. Daarna ging hij werken in het bedrijf van zijn vader of "begon voor zichzelf" zoals dat heette. Vanaf de dertiger jaren van de vorige eeuw kon men op een ambachtsschool een cursus smid/bankwerker volgen, maar het leren in de praktijk bleef heel belangrijk. Zo'n ondernemer had dan later een jonge knecht of een meewerkende zoon. Soms bleef vader de jonge smid nog helpen. Niet alle smeden hadden een stenen gebouw als werkplaats, bij sommigen stond achter op het erf een houten barak of schuur. Als de smid later verhuisde kon het houten gebouw meegenomen worden naar het nieuwe adres. Vooral in Udenhout waren de erven en tuinen in de dorpskom groot genoeg om een werkplaat op het erf te bouwen en zelfs nog uit te breiden. De voorraad ijzerwerk kon op het erf onder een afdak van dakpannen of golfplaten opgeslagen worden, evenals oudere nog bruikbare materialen of onderdelen. Overbodig materiaal ging op den duur met de oudijzerboer mee.
Hoe zag zo'n smederij eruit? 10 bij 6 meter was al groot. Voor onze huidige begrippen een vrij eenvoudige ruimte met veel stof, veroorzaakt door rook en vonken van het smidsvuur en van het bewerken van gloeiend ijzer op het aambeeld. De vonken vlogen er dan echt van af. Het vele slijp- en vijlwerk liet veel stof achter. Smeden droegen vroeger veelal een blauw linnen ketelpak en bij het smeden nog een leren sloof (voorschoot) tegen de vonken. Een goede smid was inventief en kon met relatief weinig gereedschap en goed inzicht heel creatief bezig zijn. In de smederij werd op werkhoogte een eenvoudige stellage gebouwd voor een smidsvuur, gestookt met vetkolen (een product afkomstig uit de steenkoolindustrie). Soms was het smidsvuur gebouwd op een vierkant stenen bouwwerk, aan de voorkant voorzien van een boogvormige opening waaronder de kolen werden bewaard. Vlakbij het vuur was een blaasbalg aanwezig waarmee men, indien nodig, het vuur kon aanjagen. In het begin van de 20e eeuw kwam er elektriciteit, waardoor de blaasbalg overbodig raakte en werd vervangen door een ventilator. Naast het smidsvuur stond of hing nog een bak met water voor het afkoelen van het hete ijzer na het smeden. Kort bij het smidsvuur, op een zware eiken stam van 60 à 80 centimeter hoogte (afhankelijk van de lengte van de smid), stond een zwaar ijzeren aambeeld waarop het heetgestookte ijzer met een zware of lichte hamer met houten steel in de juiste vorm gesmeed kon worden. Rondom het smidsvuur en aambeeld hingen of lagen allerlei handgereedschappen die de smid voor zijn dagelijks werk nodig had. Een smid had vanaf de twintiger jaren soms de beschikking over een elektrische machine om gaten in het ijzerwerk te boren. Er was gereedschap om schroefdraad in ijzerwerk te tappen. Er stond een bankschroef en een buigmachine om ijzerwerk in de juiste vorm te krommen, denk bijvoorbeeld aan ijzeren repen voor houten karwielen. Naast allerlei hulpmiddelen lagen er in de werkplaats ook door klanten gebrachte kapotte onderdelen van ploegen, eggen, rieken, hooivorken en onderdelen van kachels. In de smidse of op het erf kon je nieuwe ingekochte werktuigen of in voorraad gemaakte onderdelen aantreffen. Restjes bruikbaar oud ijzer smeedde de smid toen nog aaneen (*gebraoien* zou de smid zeggen) zodat hij ze opnieuw kon gebruiken. In het begin van de 20e eeuw kwamen steeds meer door fabrikanten in alle modellen en maten gemaakte halffabrikaten op de markt, die

de zelfgemaakte hoefijzers en kachelonderdelen gedeeltelijk vervingen. Het was er, al bij al, in en om de smederij overvol met materialen, halffabrikaten en restanten.

Smeden stonden bekend als drukke baasjes met weinig geduld. Wellicht had dit te maken met het hoogbrandende smidsvuur, dat snel benut moest worden, omdat anders het ijzer afkoelde. Terwijl de smid druk bezig was met het beslaan van het paard, had de klant, nu hij toch in het dorp was, de tijd om met andere klanten eens bij te buurten over alle belangrijke en onbelangrijke zaken, terwijl men van de smid verwachtte, dat hij gestaag doorwerkte. Volgens de klanten moest alles zo snel mogelijk gerepareerd worden, eigenlijk had het gisteren al klaar moeten zijn, maar nu liever vandaag dan morgen. Op de vraag wanneer een klus gereed kon zijn, antwoordde de smid nogal eens adrem: "...begin volgende week..... vrijdag ...of zo". De smid had met zijn geoefend oog al snel gezien dat het werktuig al langer dan vandaag stuk was, de klant had het al eerder kunnen brengen. "Waarom nu ineens zo'n haast", zal de smid gedacht hebben, "ik ben nu bezig met ander werk en heb nog meer te doen voor dit aan de beurt is".
Vooral een leerling-knecht kreeg soms eentonig werk zoals het vijlen van ijzerwerk, dat veel geduld vroeg en secuur moest gebeuren. Van de lagere school is mij nog een strofe uit een gedicht bekend, waarbij tijdens het eten de smid tegen zijn knechtje zei *"je vijlt zo lui, zo lui en je eet zo weerga's gauw, ik dacht dat het spreekwoord zei: zo traag ter hand, zo traag ter tand, dat komt niet uit bij jou".* "*Baas", hernam de knecht met vuur, "het vijlen duurt hier veertien uur, het eten slechts een kwartier*".

Het valt op, dat de smeden in Udenhout actief waren om bij noodgevallen in de gemeenschap te hulp te schieten. De Udenhoutse smeden waren lid of zelfs langere tijd commandant of ondercommandant van de vrijwillige brandweer. Zij wisten van aanpakken, waren bekend met vuur, altijd thuis en bij brandalarm snel ter plaatse.

Soorten smeden
Een onderverdeling maken in soort smeden is moeilijk. Men sprak in het dorp van een *hoefsmid*, een *kachelsmid* of een *grofsmid.* In het algemeen waren dit meer accentverschillen. De hoefsmid leverde aan zijn klanten ook een nieuwe kachel of verzorgde een reparatie aan de kachel. Ook maakte hij ijzeren onderdelen voor de boerenkarren. Anderzijds zou een kachelsmid geen paarden beslaan, omdat hij daartoe niet altijd de vereiste diploma's had. Men kon amper spreken over echte specialisatie, dat kwam pas later. De een legde zich meer toe op verkoop en repareren van fietsen. Sommigen specialiseerden zich in het maken van ijzeren handgereedschappen voor klompenmakers of schoenmakers. Weer anderen begonnen te werken aan aanleg en reparatie van bovengrondse elektriciteitsleidingen en zij groeiden uit tot elektriciens met een eigen winkel. Weer anderen ontwikkelde de smederij tot een constructiebedrijf.

De hoefsmid
De hoefsmid was gespecialiseerd in het beslaan van paarden. Dat was te zien aan een sierlijk wit emaille bord op de voorgevel van de smederij, waarop in felblauwe letters vermeld stond: "Rijksgediplomeerd hoefsmid". Op de bovenzijde van het bord waren twee voorhoefijzers en aan de onderzijde twee achterhoefijzers afgebeeld.
De jonge hoefsmid volgde een op de praktijk gerichte opleiding. Op zo'n cursus speelde een dierenarts een belangrijke rol. Vanuit zijn opleiding wist die alles over hoefgebreken, de gewenste stand van paardenbenen en hoeven en van behandeling van wonden of kwalen aan hoeven. Voor het eindexamen op de Veeartsenijkundige school in Utrecht moest Jo Olislagers uit Udenhout samen met een medecursist een paard vierkant (alle vier de hoeven) beslaan. Zo kreeg Jo bij het eindexamen als opdracht de rechtervoorhoef en de linkerachterhoef van een paard te beslaan, de medecursist kreeg de andere hoeven toegewezen.

Bij het beslaan van paarden moest de smid rekening houden met de seizoenen. Bij paarden, die in de winter zware vrachten moesten trekken, werden aan de onderkant vierkante ijzeren blokjes aangebracht, een vóór en twee bij het uiteinde van het ijzer, de zogenoemde kalkoenen. Bij winterdag konden de paardenhoeven bij glad wegdek voorzien worden van schroeven, die in de ijzeren blokjes gedraaid konden worden. Het paard gleed dan minder snel weg.

Als aan het einde van de dag het vuur nog heet was, benutte de hoefsmid de gelegenheid om hoefijzers op voorraad te maken. Deze voorraad ijzers hing aan haken of spijkers tegen de plafondbalken, vlak bij het smidsvuur en konden met behulp van een vork met een korte steel van het plafond geplukt worden. Niet alle hoefijzers hadden dezelfde afmetingen, omdat ook paarden en paardenhoeven verschillend waren.

Er bestaan twee manieren om een paard te beslaan:

1. Het beslaan vanuit de vrije hand.
Hierbij werd op het erf vóór de smidse de te behandelen paardenhoef opgelicht. De smid ging naast het paard staan, tilde het paardenbeen op, nam dat paardenbeen tussen zijn benen of legde het op zijn knie. Hij begon met het uittrekken van de hoefnagels en het oude versleten ijzer. Daarna bewerkte hij de hoef met een speciaal mes en hamer om de te lang geworden hoornen hoef weer in de juiste vorm en stand te kappen om het vervolgens met rasp en vijl glad te maken. De smid behandelde bepaalde kwalen, zoals hoefrot. De teerpot was dan een handig hulpmiddel. Daarna nam hij het in het smidsvuur heet gestookte en op het aambeeld in de juiste vorm gesmede hoefijzer met een tang vast, nam de hoef op en keek of het hoefijzer paste. Door het warme ijzer schroeide het nog overtollige hoorn weg. De geur van dat brandende hoorn was als het ware de wierook van de smid. Als schooljongens stonden wij daar gefascineerd naar te kijken, temeer omdat het paard er niet op reageerde. Nadat het hoefijzer in een bak water was afgekoeld, sloeg de smid met acht vierkante tapse hoefnagels het ijzer schuinweg in de hoornen hoef, knipte het naar buiten stekende deel van de spijker af en sloeg het restant krom terug op de hoef.
Voor het handwerk gebruikte de smid een driepoot (ook wel bok genoemd) van circa 60 centimeter hoogte waarop dan de paardenvoet rustte bij de bewerking van de hoef. Het uit de hand beslaan kon vooral bij rustige en oudere paarden.

2. Gebruik maken van een hoefstal
Het paard werd in een open hoefstal gezet van circa 2,5 meter lengte,1 meter breedte en 2 meter hoogte. Daarin werd het aan voor- en achterzijde opgesloten, aan de voorkant door een dwarse ijzeren stang of ketting en aan de achterzijde door een vastgehaakte ketting en aan de zijkanten door een horizontale houten balk. Een houten of ijzeren bovenframe zorgde voor de nodige stevigheid en voorkwam dat het paard naar voren kon springen of met de achterbenen sloeg. Op de vier hoeken was aan de buitenzijde een vaste bok aangebracht om de te behandelen hoef op te plaatsen. Het meest onrustige paard kon zo geen kant uit. Zo'n hoefstal is anno 2007 nog te vinden bij de vroegere smederij van Van der Loo aan de Groenstraat en was soms, zoals daar te zien is, voorzien van een strooien of rieten dak zodat paard en smid bij regenweer droog stonden.

Udenhout telde rond 1900 zo'n 180 boerenbedrijven die over een paard beschikten. Daarnaast hadden melkventers, groenteboeren, kolenboeren en vrachtrijders paarden. De steenfabriek Udenhout beschikte over tientallen pony's, die kipkarren gevuld met gestoken leem vanuit de leemputten over rails naar de fabriek trokken en gedroogde stenen vanuit de droogrekken voor opslag naar het terrein brachten of voor vervoer naar het laadstation van de Spoorwegen in Udenhout.

In 1933 waren het allemaal “werkpaarden” voor de werkende mens, van het zware Belgische trekpaard voor de mallejan, boerenkar of ploeg tot de kleinere pony van de rondrijdende melkboer.
Anno 2006 zijn het allemaal “luxe paarden”, vooral bedoeld als rijpaarden voor grote en kleine ruiters, die er hun vrije tijd aan besteden. Het gros van de rijpaarden is gestald bij of is eigendom van manegehouders. Ook bij die paarden is onderhoud van hoeven nodig en daarvoor komt de rijdende smid aan huis. Daarnaast lopen er in Brabant duizenden onbereden pony’s rond in kleine stukjes grasland van veelal voormalige boerenbedrijven waar onderhoud van de hoeven niet nodig is.

Een taak, die de hoefsmid vroeger ook toebedeeld kreeg, was het couperen van lange staarten bij jonge paarden en veulens en het snel dichtschroeien van ontstane wonden. Dat korten van de staart was nodig, omdat het paard steeds met zijn lange staart over de teugels heen sloeg en daardoor niet reageerde op de met teugels gegeven tekens.

Na 1950 kwam voor de hoefsmeden de grote kentering. De mechanisatie op de landbouwbedrijven nam een grote vlucht. Boeren schaften landbouwtrekkers aan met bijbehorende werktuigen zoals ploegen, cultivators, zaaimachines, maaibalken, hooiwerktuigen e.d. In snel tempo verdwenen paarden als trekkracht op de boerenbedrijven. Sommige hoefsmeden speelden daarop in en werden door de boeren en door fabrikanten van werktuigen als parttime tussenpersoon/agent ingeschakeld bij aan- en verkoop van tractoren en werktuigen. Omdat die werktuigen aan slijtage onderhevig waren, kon de smid weer repareren of nieuwe onderdelen bestellen en aanbrengen. Toch bleek dit van tijdelijke aard, omdat fabrikanten, groothandel en coöperaties zelf vertegenwoordigers in dienst namen en later beschikten over goed geoutilleerde regionale werkplaatsen. De plaatselijke smid hield alleen de kleine reparaties over.

De kachelsmid
Een kachelsmid was gespecialiseerd in het leveren en onderhouden van kachels. Vooral rond 1850 werden de open haardvuren in de huizen vervangen door een plattebuiskachel in woonkamer of keuken. In sommige keukens trof men een cuisinière aan, waarmee men in de oven brood kon bakken. De smid kocht bepaalde onderdelen in bij fabrikant of groothandel en maakte een volledige kachel. Voor reparaties aan deze kachels was de burger aangewezen op de smid, vooral kachelpijpen die uitmondden in de schoorsteen waren soms snel aan reparatie en vervanging toe, evenals te heet gestookte gietijzeren roosters.
Rond de Tweede Wereldoorlog kwam de plattebuis in de woonkamer in de verdrukking toen de schonere haardkachels, voorzien van mica ruitjes in de deurtjes en gestookt met minder vervuilende antraciet, in de mode kwamen. De kachelsmid was direct na de oorlog de leverancier van butagas in metalen flessen. Deze flessen voedden een gaskomfoor of gaskachel, die voorzien waren van regelbare gasbranders. Toen in de zestiger jaren de aardgasbel in Slochteren werd ontdekt en op den duur via een fijnmazig gasnet alle gezinnen konden beschikken over aardgas, was het met de kolenkachels en propaangasflessen snel gedaan.
Inventieve smeden namen een nieuwe uitdaging aan en gingen zich toeleggen op het leveren en aanleggen van op gas gestookte centrale verwarming in woonhuizen. Later ontstonden hiervoor speciale bedrijven.

Soms ging een smid zich specialiseren in het maken van specifieke gereedschappen voor klompen- of schoenmakers. Een ander zocht het weer in het repareren en onderhouden van allerlei gereedschappen en machines in de textiel- of leerlooierij industrie. Toen rond 1900 de fiets aan een snelle opmars begon zagen sommige smeden daar brood in en begonnen met verkoop en reparaties van fietsen.

De grofsmid
De grofsmid maakte ondermeer in opdracht van de wagenmaker het ijzerwerk voor boerenkarren. Voor die karren was een nauwe samenwerking tussen wagenmaker en smid broodnodig. Omdat vele houten onderdelen, gemaakt door de wagenmaker, verstevigd of verbonden werden met andere onderdelen, moest de smid zorgen voor de gewenste verbindingen. Denk hierbij aan de ijzeren repen ter versteviging van het houten wiel. Het maken van de as, die onder een houten draagbalk onder de karbodem zat, was een groot precisiewerk. Om de juiste lengte te krijgen stookte de smid zo'n as eerst heet om deze te kunnen verlengen of te stuiken en zo aan te passen aan de breedte van de karbodem. Voor de bevestiging van de wielen aan de kar was aan de binnenkant nog een stootschijf nodig. Aan de beide uiteinden werd in de as nog een lunsgat gemaakt. Dat was een paar centimeter lang gat in de lengte van de as en bijna op het einde van die as, waarin een zogenaamde luns of spie het wiel op z'n plaats hield. De spaken in de wielen werden in een schuine stand aangebracht, zodanig dat de bovenkant van het wiel verder naar buiten stond dan het middenstuk. Door die speling ging de kar dan *dokkeren*, zoals wij dat noemden, en kon de karrebak een wat tapse vorm krijgen wat het legen van de kar weer vergemakkelijkte. Bernard van Dam schreef in zijn boek "Oud-Brabants dorpsleven" over de boerenkar het volgende: Aanvankelijk waren de karren niet zo zwaar en hadden een draagvermogen van 1000 kg. Vanaf 1900 werd dat 1500 kg en rond 1920 was dit al 2000 kg en een goede voermankar moest 3000 kg kunnen dragen. Voor het maken van de ijzeren repen voor de wielen van een hoogkar had de smid al gauw 120 kilo ijzer nodig en voor de as circa 70 kilo. Tel daarbij nog bijna 200 zelfgesmede spijkers, ophangbeugels, bouten en moeren etc. dan besef je pas dat er veel arbeidsuren mee gemoeid waren. Rond 1900 kreeg de smid voor al het pasklaar gemaakte materiaal en de verrichte arbeid zo'n 100 gulden betaald. Veel handgereedschap, zoals turfschop, krabzeis, meststik en houthak (dissel), werd met de hand gesmeed, met het nodige staal ingelegd en gereedgemaakt. Na de Tweede Wereldoorlog verdween de boerenkar.

De boerenkar maakte plaats voor een platte vierwielige wagen op luchtbanden. Aanvankelijk gebruikte de wagenmaker en de smid daarvoor tweedehands onderstellen van lichtere vrachtauto's die zij zonodig aanpaste. De smid leverde het ijzerwerk voor de vlakke draaimolen die bestond uit twee horizontale schijven, waarvan de bovenste vast zat aan de bodem van de wagen en de andere aan het draaiende onderstel die zorgde voor het in de gewenste richting draaien van de voorwielen. Toen deze wagens in de vijftiger jaren fabrieksmatig geproduceerd werden, was de smid gedoemd om als tussenpersoon te fungeren.
Een grofsmid op een dorp kon min of meer uitgroeien tot een constructeur door het maken van ijzeren spanten voor afdaken en kleinere loodsen, hekwerken en andere kleine constructies. Dat begon dikwijls vrij eenvoudig, omdat hij gevraagd werd voor het repareren of maken van nieuwe constructies voor graanmolens, steenfabrieken, zuivelfabrieken, leerlooierijen en voor apparaten van particulieren.

DE UNENTSE SMEDEN

Dorpsarchieven
In de dorpsrekening van 1615-1616 kreeg smid Peter Ariaens van Baest 23 gulden en 12 stuivers voor het ijzerwerk aan de kist in de kapel van Udenhout. Daarin bewaarden de Udenhouters hun archief. We kunnen niet met zekerheid zeggen of Peter van Baest inwoner was van Udenhout.

De eerste meestersmid, die zeker in Udenhout woonde, was Adriaan Jan Jan van Aelst. Hij was gedoopt in Oisterwijk in 1677 en begraven in Udenhout in 1753. Zijn zoon Lambertus leefde in Udenhout van 1727-1801. In de dorpsrekening van 1715 kreeg Adriaen van Aelst *5* gulden en 18 stuivers voor geleverd ijzerwerk in het schoolhuis. In 1719 kreeg hij 3 gulden en 6 stuivers voor *smedeloon.* Hij bleef waarschijnlijk langere tijd de enige smid in het dorp, want zijn naam komt bijna jaarlijks voor in de dorpsrekeningen tot en met 1752. In 1753 is het zijn zoon Lambert die het smidsvuur heeft overgenomen. In 1754 kreeg die meteen een grote opdracht van 62 gulden en 14 stuivers. Hij leverde nieuwe ankers en ander ijzerwerk ten behoeve van de toren van de kapel.

In 1855 drie smeden
Bij een inventarisatie van de economische activiteiten in 1855 bleek dat er in dat jaar in Udenhout drie smeden stonden geregistreerd: de broers Kees en Willem van de Nostrum en Joannes den Ouden.

Willem Hendrik van de Nostrum, geboren in Haaren, was smid in Udenhout aan het eind van de 18de eeuw. Hij trouwde met de Udenhoutse Josina Jan van Waalwijk. In de dorpsrekening van 1792 kreeg hij geld voor de reparatie van de Runse en de Raamse brug. Hij woonde in de Kreitenmolenstraat vlakbij de hoek met de Groenstraat. Zijn zoon Kees was hoefsmid in Udenhout en overleed in 1862. Hij bleef ongehuwd. Zoon Willem staat ook als smid te boek. Dochter Henrica trouwde met Joannes Adriaan van der Schoor. Hun zoon Adrianus was ook smid. Hij overleed ongehuwd in 1860.
Franciscus Laurens Verhoeven was smid op het eind van de 18de eeuw. Hij woonde naast Willem van de Nostrum. Dat huis was afkomstig van hun beider schoonvader. Zijn eerste vermelding vinden we in de dorpsrekening van 1771, de laatste in 1802. Hij is begraven op 8 juni 1808. Hij was getrouwd met Cornelia Jan van Waalwijk. Zij was een zus van de bovengenoemde Josina. Dochter Catharina Verhoeven trouwde in 1805 met Willem Peter Ruijs uit Heesch. Die was smid en woonde in het pand van zijn schoonvader. Willem Ruijs leverde in 1815 50 stuks pieken voor de dorpsverdediging. Ook Jan den Ouden en Cornelis van den Biggelaar, smid op ’t Winkel in Biezenmortel, leverden 50 stuks. Adriaan van Huijkelum leverde er 25. *(Dorpsrekening 1925)*. Zoon Peter Ruijs oefende hetzelfde beroep uit. Hij was geboren in Udenhout in 1811 en ongehuwd overleden in 1841.
De smeden Van de Nostrum, Verhoeven en Ruijs waren allemaal lid van het gilde Sint Joris. Verhoeven was gildekoning in 1776, Ruijs in 1808 en 1817.

Joannes Arnold den Ouden (1774-1844 Udenhout) was smid, woonde in de Kreitenmolenstraat, was gehuwd met Anna Maria Hamers. Zijn zoon Willem werd ook smid. Die overleed ongehuwd in 1853. Een andere zoon, Joannes, was eveneens smid van beroep, trouwde met Catharina van Laarhoven. Zij hadden geen nakomelingen. Johannes den Ouden nam de sloop van de oude Cruijsstraetse kapel naast het gemeentehuis ter hand. Tijdens de sloop gebeurde er op 4 oktober 1866 een ernstig ongeluk. Twee hulpen van smid Jan den Ouden zakten door het plafond en vielen omlaag. Zwaar gewond werden ze onder het puin vandaan gehaald. Joannes den Ouden overleed in Udenhout in 1872.

Een andere Udenhoutse smid uit de negentiende eeuw is Jan van Hulten, afkomstig uit Drunen. Jan was getrouwd met de Udenhoutse Lucia van Heeswijk. Hij woonde in de Slimstraat en werkte aan de Kreitenmolenstraat. In 1840 schoot Jan zich koning bij het gilde Sint Joris en liet een hoefstal afbeelden op het koningsschild. Bij het overlijden van zijn vrouw in 1868 gaf Jan smid als beroep op. Een jaar eerder, bij het overlijden van een zoon, gaf hij landbouwer op als beroep. Het zal wel een combinatie landbouwbedrijf en smederij zijn geweest, die bij de inventarisatie van 1855 niet als smederij werd aangemerkt.

In Biezenmortel woonde in de achttiende eeuw smid Hendrik Boudewijns op ’t Winkel, nu Winkelsestraat 21, volgens de oude akten *vlakbij Vorselaar*. Hendrik en zijn vrouw Elisabeth Smeijers hadden zes kinderen. Hendrik overleed op 21 november 1785 en de smederij ging over op zijn oudste zoon Adrianus. Deze Adrianus huwde in 1716, hij was toen al 41, met de Tilburgse Wilhelmina van Opstal. Hij verhuisde naar Enschot en begon daar een smederij. De boerderij annex smederij op ’t Winkel kwam in 1817 in handen van Francijna Boudewijns, jongste kind van Hendrik Boudewijns, Francijna was gehuwd met de in Haaren geboren Cornelis van den Bichelaar (of Biggelaar). Soms staat Cornelis van den Biggelaar als smid vermeld, andere keren als landbouwer. In elk geval werd ook dit bedrijf bij de inventarisatie van 1855 niet als smederij aangemerkt. Cornelis overleed op 22 januari 1857. Dochter Elisabeth van den Biggelaar kwam op de boerderij. Zij huwde landbouwer, smid en rietdekker Pieter van der Loo. Nazaten hadden later een smederij in de Groenstraat.

Op 9 september 1874 trouwde de Udenhoutse Maria van Broekhoven (Udenhout 1851 – Udenhout 1879) met de Boxtelse smid Cornelis Heesters (Boxtel 1848 – Boxtel 1891). Volgens de familiegegevens Heesters was Cornelis Heesters smid in een smederij vooraan in de Groenstraat. Er staat niet bij of Cornelis knecht was of een eigen zaak had. Al na vijf jaar overleed Maria. Cornelis ging terug naar Boxtel.

De smeden van de twintigste eeuw
In de loop van de twintigste eeuw tellen we in Udenhout en Biezenmortel veertien geregistreerde smederijen. Deze worden in het vervolg van dit boekje beschreven in alfabetische volgorde.

Naast de plaatselijke smeden hadden ook instellingen en bedrijven zoals Huize Assisië, de steenfabriek en de melkfabriek een eigen technische onderhoudsploeg die veel onderhoudswerk binnen het bedrijf uitvoerde en die dus niet alleen afhankelijk waren van een dorpssmid.
Voorman Van Beerendonk werkte op de steenfabriek in de onderhoudsdienst en had twee vuren ter beschikking om het nodige smidswerk uit te voeren.
Een broer van de Udenhoutse smid Sjef Hogedoorn, Marinus, werkte als ”smid” op Huize Assisië in Biezenmortel, ook in een onderhoudsploeg.
De meeste van die werkplaatsen waren beter ingericht dan de plaatselijke smederijen. Als de voorman/smid aan de directie uitbreiding of aanschaf van gereedschap vroeg, zei die al gauw ja, want in het grote geheel was dit maar een onderdeeltje van het bedrijf. Er werd ook samengewerkt met plaatselijke smeden.

1. JAN BARTELS

Volgens het bevolkingsregister van Udenhout was Johannes Bartels geboren op 3 mei 1894 te Balgoy bij Nijmegen. Hij en zijn gezin zijn in Udenhout ingeschreven op 13 april 1923 op het wijknummer D 2, nu Kreitenmolenstraat 6, waar de bank ABN/AMRO is gevestigd. Zijn vrouw Hendrika Stevens kwam van Zwaluwe. De oudste zoon zag het levenslicht in Breda, de tweede zoon in Zwijndrecht. In de Udenhoutse periode kwamen er nog drie dochters bij. Jans Bertens – Van den Bersselaar, geboren in 1915 in de Berkhoek, weet nog dat smid Bartels en zijn gezin daar woonden en waar eerder smid Van Leest woonde. Als schoolkinderen vanuit de Berkhoek of elders van buitenaf te voet naar het dorp gingen voor kerk of school, konden zij bij warm weer bij smid Bartels hun dorst lessen. Vrouw Bartels zette daartoe op het erf bij het woonhuis een emmer met schoon putdrinkwater en de schoolkinderen konden met de pollepel wat water drinken, iets wat wel meer op het platteland gebeurde. Wout Hamers, nu 89 jaar oud, heeft altijd in de Kreitenmolenstraat gewoond en weet nog goed dat daar smid Jan Bartels woonde. De smid had twee zonen van ongeveer zijn leeftijd. Bartels verhuisde na zes jaren op 29 maart 1929 met zijn gezin naar Lobith.

2. JAN BEEKMANS

Een oude smedenfamilie was Beekmans, afkomstig uit Haaren en via Helvoirt in het begin van de 19e eeuw in Udenhout terecht gekomen. Stamvader was Johannes Beekmans (Helvoirt 1813 – Udenhout 1898), gehuwd met Cornelia van Strijdhoven (1820 – Udenhout 1887), waarvan zonen bakker, touwslager en smid werden. Wilhelmus (1855 – 1937), gehuwd met Lucia van Rumund (1855 – 1925), begon een smederij op het huidige adres Slimstraat 107. Op 20 april 1881 richtte hij een verzoekschrift aan de gemeente waarin hij vroeg om de oprichting van een smederij in het gebouw sectie F 1555. Op 4 maart 1903 vroeg Willem Beekmans vergunning om in een gebouw sectie F 596 een grof en hoefsmederij te mogen oprichten. In 1906 liet Willem een nieuw woonhuis en bedrijfswerkplaats bouwen op het huidige adres Slimstraat 66. Dit woonhuis bouwde Piet van de Plas, de Udenhoutse timmerman-aannemer en latere schoonvader van dochter Clasina Beekmans (1884 – 1961) die met Sjef van de Plas (1874- 1956) in het huwelijk zou treden. Op 10 januari 1911 vroeg Willem vergunning voor het gebruiken van een benzinemotor voor een slijpmachine. De werkplaats stond op het huidige adres Slimstraat 27. In de inrichting vervaardigde hij alle boerensmeedwerk en gereedschap voor klompenmakers.
Willem Beekmans was ook gespecialiseerd in kunstig gesmede sierrozen en messen. Een traditie die zijn zoon Harrie (1890 – 1971) later voortzette. Hij begon in Kaatsheuvel een fabriek in stansmessen.

Willem Beekmans was een opvallende persoonlijkheid, met een kaarsrechte rug, op zijn wandeltochten altijd vergezeld door een zwart-witte hond die luisterde naar de koninklijke naam Amalia. Hij had de gave reumapatiënten van hun pijn af te helpen. Hij handelde in zelfgemaakte wandelstokken. Hij trok daarvoor de bossen in, waar hij jonge takken zo verboog, dat hij na verloop van tijd natuurlijk gegroeide wandelstokken kon kappen. Smid Beekmans, zoals hij in de volksmond werd genoemd, kon zich een vrije dag permitteren. Hij zette dan een bordje voor de deur met de tekst: *heden geen klanten*.

In feite was de familie Beekmans begaafd met technische vaardigheden, zeker voor die tijd. De zonen van smid Beekmans waren al vroeg aan het experimenteren met fotografie en verdienden geld met het maken van portretfoto's. Twee zonen vertrokken naar Kaatsheuvel. Jan Beekmans (1887 – 1960) bleef in Udenhout en opende na zijn huwelijk met de Berkelse Sjo Hoppenbrouwers een elektriciteitszaak annex fotozaak en taxionderneming. De eerste jaren was het bedrijf gevestigd in de toenmalige Stationsstraat (de latere Kreitenmolenstraat) tegenover Sint Felix (thans Felixhof) in het latere pand van smid Hogedoorn, waar nu loodgieter Verhoeven gevestigd is. Een nieuwe bestemming vonden ze in het textielwinkeltje van Jan van Zon nabij het kruispunt, waar nu de elektriciteitszaak van Hoppenbrouwers gevestigd is. Een andere bezigheid van Jan Beekmans was de verkoop van benzine (de pomp bleef er staan tot in de 70'er jaren). Hij greep alles aan in de moeilijke vooroorlogse jaren. Het huwelijk van Jan Beekmans en Sjo Hoppenbrouwers bleef kinderloos en neefje Willy Hoppenbrouwers (geboren te Tilburg 1920, overleden te Udenhout 1986) werd daar als een zoon in gezin en bedrijf opgenomen en nam later het bedrijf over. Willy trouwde met Leny Wijnans (geboren Tilburg 1922, overleden1990). Zoon Theo Hoppenbrouwers en smid Jo Olislagers weten zich nog te herinneren, dat er in het pand een ongebruikt aambeeld en smidsvuur stonden. Na de oorlog breidde het elektriciteitsnet en de gebruiksmogelijkheden vooral in het buitengebied zich snel uit. Oudere Udenhouters zullen zich vast nog herinneren hoe Willy Hoppenbrouwers en personeel met klimsporen aan de schoenen langs hoge houten lantaarnpalen klauterden om gebroken bovengrondse elektriciteitsdraden te repareren en aan de porseleinen isolatoren te bevestigen of om nieuwe aftakkingen te maken vanaf de bovengrondse leidingen naar de gevels van huizen. De bedrijfsactiviteiten namen in hoog tempo toe, de bedrijfsruimte aan de Kreitenmolenstraat 3 werd te klein. De zonen Theo en Rob Hoppenbrouwers gingen snel uitbreiden. In de jaren 80 verhuisde het

installatiebedrijf naar Spoorakkerweg 3 op het nieuwe industrieterrein. In 1991 volgde de verhuizing naar een groter gebouw op Brabants Hoek. In 1998 betrok men een veel groter modern gebouw aan de Kreitenmolenstraat 201 nabij de nieuwe rotonde. Ook de zaak Kreitenmolenstraat 3 werd steeds opnieuw vergroot en aangepast. Eind jaren 80 kwam er een scheiding tussen installatiebureau en winkel en ontstonden Hoppenbrouwers Audio/Video en Hoppenbrouwers Elektrotechniek. Tot de bedrijfsactiviteiten behoren thans telematica, beveiliging, keuring, utiliteitsbouw, panelenbouw, software en enginering. Binnen een eeuw is het eenmansbedrijf van smid Beekmans door Willy Hoppenbrouwers en zijn zonen uitgebouwd tot twee grote opvallende zaken met samen ongeveer 180 werknemers.

3. JOS VAN DEN BERSSELAAR

Jos van den Bersselaar werd als boerenzoon op 17 oktober 1935 geboren in Biezenmortel, op de Slijkhoeve. Hij was de jongste van 11 kinderen uit het gezin van Willem van den Bersselaar en Adriana Maria de Jong. Na de lagere school in Biezenmortel ging Jos twee jaar naar de voorbereidende Mulo in Vught, maar koos er daarna voor te “gaan werken”. In de avonduren volgde hij nog jarenlang opleidingen, de ambachtschool, middenstandsdiploma, theoretisch elektrisch lassen, het vakexamen huishoudelijke artikelen, het examen verwarmings- en kookapparaten, etc. Jos startte zijn carrière als medewerker van Harrie van Rossum aan de Kreitenmolenstraat 53. Van Rossum had een smederij, dat zich had gespecialiseerd in constructiewerken. De echtgenote van Harrie van Rossum, Anna Swaans, had een winkel in huishoudelijke artikelen en wilde daar van af. Jos van den Bersselaar kreeg van Van Rossum de kans om de winkel te huren en te exploiteren. Maar er was een probleem. Jos had nog niet de benodigde papieren en de Kamer van Koophandel weigerde een vergunning af te geven voor de vestiging van een detailhandel in huishoudelijke artikelen, machines en apparaten. Op 19 mei 1957 richtten Harrie van Rossum en Jos van den Bersselaar samen een firma op met twee eigenaren: Van Rossum en Van den Bersselaar. Van Rossum had alle benodigde papieren. Van Rossum verhuurde zijn winkel en het magazijn aan de firma.

Een half jaar nadat Jos de winkel van Van Rossum had overgenomen, kwam aan de andere kant van de straat de smederij van de Gebroeders Van Lamoen te koop. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Jos van den Bersselaar kocht op 21 november 1957 de zaak van Willem van Lamoen. Jos trok zich terug als firmant in het bedrijf van Van Rossum.
De eerste werknemer die Jos aantrok was Eduard van Dijk, die tegelijk met Jos ook werknemer was geweest bij Van Rossum. Voor de mensen in het dorp was het bedrijf vooral herkenbaar aan de winkel aan de Kreitenmolenstraat, een winkel in huishoudelijke artikelen, gereedschappen, haarden en kachels. De verkoop van kachels ging samen met afleveren, installeren en onderhoud. Jos heeft nog een diploma moeten halen voor kachelbouw. Hij heeft dat ook gehaald, maar diep in zijn hart gaf hij eigenlijk helemaal niets om kachels. “Elke week als de vrouw van Reintje Heerkens de kachel had gepoetst, deed dat ding het niet meer en moest er weer een monteur naar toe”, verzuchte Jos, die de kachels liever kwijt dan rijk was. Jos had zijn zinnen gezet op het constructiebedrijf.
Udenhoutse aannemers wisten Van den Bersselaar te vinden voor het maken van ijzeren spanten, poortjes en hekwerken. De steenfabriek kwam met grote opdrachten. Al snel ging de firma ook buiten Udenhout opdrachten aannemen. De Tilburgse aannemer Heerkens van Bavel. Heineken en de Efteling waren grote klanten.

De orderportefeuille groeide en ook de omvang van de constructies. Het bedrijf kon niet meer uit de voeten aan de Kreitenmolenstraat. In 1969 vertrok het bedrijf naar het nieuwe industrieterrein op de hoek van de toenmalige Hooghoutseweg en de Industrieweg (nu Brabants Hoek 2). Het nieuwe bedrijfspand van 60 bij 15 meter, voorzien van een bovenloopkraan, die drie ton kon tillen, was een enorme vooruitgang. Acht jaar later werd de werkplaats uitgebreid met een bovenloopkraan, die zes ton kon tillen. Tien jaar later volgde de uitbreiding van de staalafdeling met een hogere hal van 75 bij 20 meter. Begin jaren zeventig koos het bedrijf voor productdifferentiatie door ook met aluminium te gaan werken. Van den Bersselaar werd grootleverancier voor de waterschappen. Men had ontdekt dat aluminium in de situatie van de waterzuiveringsbedrijven vele voordelen had: het roestte niet, het was bestendig tegen de agressieve gassen en het was veel lichter. Men begon met de introductie van aluminium putdeksels. Later volgden de grote overkappingen van de bassins van de waterzuiveringsbedrijven. In het verlengde ervan ontwikkelde het bedrijf Van den Bersselaar de lichtgewicht aluminium luiken, die in het hele land bekend zijn en die standaard zijn gemaakt met de merknaam Aquadeck.

Bij een van de waterzuiveringswerken kwam het bedrijf in contact met Heijmans BV uit Rosmalen en via dat bedrijf verbreedde de orderportefeuille van Jos van den Bersselaar zich met werken voor wegen, bruggen, viaducten en tunnels. Het bedrijf raakte betrokken bij enorme projecten als de Betuwelijn, de Hogesnelheidslijn en de Westerscheldetunnel. Andere bijzondere projecten waren voetbalstadions zoals de Amsterdam ArenA, Gelredrome in Arnhem, het Spartastadion in Rotterdam, Euroborg in Groningen en het Arkestadion in Enschede. Van den Bersselaar leverde er trappenhallen, leuningen en hekwerken.

Het bedrijf investeerde in innovatie. De Biotower is daar een voorbeeld van. En ook de Dutchdam, een belangrijke uitvinding in de strijd tegen het alsmaar opdringende hoge water.

Hans van den Bersselaar kon in 1997 het bedrijf van zijn vader overnemen. Hij vergrootte de externe oriëntatie van het bedrijf, schakelde externe adviseurs in en er kwam een raad van commissarissen. Anno 2007 wordt het bedrijf door branchegenoten “de witte raaf” genoemd, als typering voor een bedrijf dat op zoek is naar opdrachten, waarbij het bedrijf zelf veel toegevoegde waarde, kennis en kunde, kan inbrengen..
Het bedrijf telt nu ruim 100 werknemers met een jaaromzet van circa 20 miljoen euro.

4. SJEF HOGEDOORN

Lambertus Hogedoorn werd geboren op 23 augustus 1845 in Berkel als zoon van Klaas Hogedoorn (geboren te Moerkerk in Zuid-Holland, van beroep smid en overleden te Berkel in 1864) en Elisabeth Linnartz (geboren te Mutte in Pruisen, dochter van Lambert Linnartz en Gertruda Puderbach). Lambertus had zijn voornaam te danken aan zijn grootvader van moederskant. Hij trouwde 26 april 1880 met Adriana Oerlemans.
Er is een verzoekschrift van 30 oktober 1878 waarin Lambertus Hogedoorn, smid te Berkel, aan het Gemeentebestuur van Udenhout te kennen geeft een hoefsmederij te willen oprichten op het perceel sectie F 1992 (Kreitenmolenstraat). Zeven jaar later lag er wederom een verzoekschrift van Lambertus Hogedoorn, grof- en hoefsmid te Berkel, dat hij in het gebouw sectie E 1033 (Kreitenmolenstraat) een smederij wil oprichten.
Lambertus bouwde daar op dat perceel tegenover Sint-Felix twee huisjes. Een voor zijn ongetrouwde zus Anneke en een woonhuis, winkel en smederij voor hem zelf (later had Harrie van Rossum daar zijn constructiebedrijf en daar woont nu loodgieter Verhoeven).
Zoon Sjef Hogedoorn (geboren te Udenhout 3 juni 1885 en overleden aldaar in 1955) werd eveneens smid en trouwde op 30 mei 1916 met Mina Hamers (geboren te Udenhout in 1890 en overleden aldaar in 1955). Het echtpaar woonde aanvankelijk in een huisje achter op het erf van haar vader Jaoneke Hamers. Beide panden waren eigendom van Sjef van der Plas, wagenmaker in Udenhout, ook wel raaimaker genoemd. De pandjes stonden op Kreitenmolenstraat 15 waar nu smid Jo Olislagers woont.
In 1922 nam Sjef de smederij van vader Lambertus over. Sjef runde naast de smederij een kolenzaak, een winkel in huishoudelijke artikelen en speelgoed, die aanvankelijk beheerd werd door zijn zuster. Sjef beschikte over een benzinepomp. De vrouw van Sjef, Mina Hamers, was naaister van bovenkleding en maakte bruidsjurken. Sjef was een uitstekende vakman en niet duur volgens de klanten. In de crisisjaren, toen iedereen het wel erg moeilijk had, kwamen hij en zijn gezin in de problemen. Klanten konden toen niet altijd betalen en omdat Sjef goed van aard was, konden die klanten poffen (kopen zonder te betalen, dat kwam later wel). De problemen stapelden zich op en Sjef ging in die malaise ten onder, iets wat in die tijd wel meer ondernemers overkwam. Hij was lid van het schuttersgilde en daar was afgesproken, dat een van de leden bij faillissement zonodig zou bijspringen om het pand voor Sjef te behouden. Er werd echter door iemand van buiten het gilde (Harrie van Rossum) zoveel geboden, dat het plan van het gilde niet door kon gaan. Noodgedwongen verhuisde hij in 1939 naar een huisje in de Van Heeswijkstraat ongeveer op de plaats waar nu een apotheek gevestigd is. Toen een paar goede ondernemers hem aan werk hielpen en voor hem het benodigde ijzermateriaal inkochten en zo als het ware borg stonden, kon hij weer verder met zijn vak. Weer pakte hij van alles aan en de kinderen moesten allerlei baantjes erbij nemen, zoals kranten- en boodschappen rondbrengen e.d. Hij was geen hoefsmid, maar leverde nieuwe kachels en deed veel reparaties. In de oorlogsjaren toen er slechts enkele uren per dag stroom was, heeft hij diverse collega-smeden geholpen, omdat hij nog beschikte over een vuur met blaasbalg. Hij maakte veel vierkante taps toelopende lange spijkers, die vooral gebruikt werden om balken en binten met elkaar te verbinden en onderdelen van karren aan elkaar te koppelen. Ook produceerde hij loden kogeltjes voor buksen en geweren voor de gilden. Kort na de bevrijding heeft hij vele lege koperen hulzen van kanonsprojectielen omgevormd tot fraaie sierlijke vazen en koperen vogels voor versieringen, dat kort na de bevrijding een ware rage was. Overal in de huizen prijkte op schoorstenen en kastjes toen wel zo’n stel van die bewerkte koperen hulzen. Later, toen de welvaart weer toenam en oorlogsherinneringen vervaagden, verdwenen die sieraden weer spoorslags. Direct na de oorlog was hij als smid nog betrokken bij de wederopbouw van het parochiehuis, vooral aan het gootwerk. In 1953 is Sjef wegens ziekte met de smederij gestopt, de kinderen hadden geen interesse om het bedrijf over te nemen. Een van de zonen van Sjef was Christ Hogedoorn, die als stikker in de schoenindustrie ging werken. Hij was een echte verenigingsman en vooral bekend door het jeugdwerk, het gildewezen, het

verenigingsleven en als gemeenteraadslid. Christ was getrouwd met Nettie Verhallen en overleed te Udenhout in 1998.

5. ADRIANUS KRUISSEN

Het bedrijf van Adrianus Kruissen (geboren te Udenhout 1862 en aldaar overleden in 1921) was tot 1920 gevestigd aan de zuidzijde van de Groenstraat. Zijn vader Cornelis had sinds 1871 als bijbaantje het innen van tolgelden voor de gemeente Udenhout voor de klinkerweg Udenhout-Helvoirt. Voor hem was het een aardige bijverdienste, maar niemand van de burgerij was blij met het betalen. Kruissen was afkomstig uit Tilburg en oefende daar al het smidsvak uit en ging daarmee in Udenhout verder. Cornelis werd opgevolgd door zijn zoon Adrianus Kruissen. Deze stuurde op 21 oktober 1920 een brief aan de gemeente met het verzoek om op perceel sectie E 1292 een smederij te mogen oprichten. Op 5 november 1920 kreeg hij daarvoor toestemming. Adrianus had slechts één zoon, die frater werd en naar Curaçao vertrok. Later nam Willeke van der Loo, die daar knecht was, het bedrijf over. Een anekdote: De buren hadden de gewoonte om ’s morgens de geëmailleerde pispot vanuit het raam leeg te gooien zonder te kijken of daar toevallig iemand langs kwam lopen. De pispot werd daarna achter het huis schoongespoeld en aan een paal of spijker aan de muur te drogen gehangen. De smid of zijn knecht hadden, om van het probleem af te komen, in een onbewaakt ogenblik een gaatje in de bodem van de pot geslagen en het probleem leek opgelost. Volgens anderen speelde zich dit elders in Udenhout af, maar als we alle volksverhalen mogen geloven hebben veel smeden in Brabant dit meegemaakt.

6. KEES EN WILLEM VAN LAMOEN

Het smidsbedrijf van Justinus van Lamoen was oorspronkelijk gevestigd vooraan rechts in de Groenstraat waar nu de firma Hoppenbrouwers een werkplaats en opslagruimte heeft met daarboven appartementen. Op 4 maart 1903 richtte Justinus van Lamoen een verzoekschrift aan het gemeentebestuur van Udenhout waarin hij vroeg om een grof- en hoefsmederij te mogen oprichten op het perceel E 1254 aan de Groenstraat. Die vergunning kreeg hij op 21 maart van hetzelfde jaar. Hij hield zich vooral bezig met het beslaan van paarden en het repareren van kachels. Begin twintiger jaren moest hij als huurder het pand, dat eigendom was van Frans Vercammen, verlaten. Hij richtte op 26 januari 1922 een verzoek aan het gemeentebestuur om een smederij te mogen oprichten op perceel sectie F 1463 gelegen aan de toenmalige Stationsstraat, huisnummer D 29 (het pand waar nu in de Kreitenmolenstraat de elektrotechniek zaak van Robben is gevestigd). De smederij zou dienen tot het vervaardigen van alle soorten ijzerartikelen, benodigd voor grofsmederij, als hoef- en karbeslag, bouw- en huisartikelen. De gemeente verleende deze vergunning op 10 februari. Enkele maanden later, in april 1922, vroeg Van Lamoen opnieuw vergunning, ditmaal voor een open vuur in de tuin, nodig voor bijvoorbeeld ijzeren repen voor karwielen te verhitten met takkenbossen. De gemeente verstrekte deze vergunning op 16 april 1922.

De smeden en hun werknemers maakten lange dagen, zoals blijkt uit het feit dat de gebroeders Van Lamoen beschikten over een arbeidsvergunning van 25 september 1922, waarin was geregeld dat jongens van 16 tot 18 jaar in de periode van 25 september tot en met 21 november 1922 11 uur per dag en 62 uur per week mochten werken. Het jaar daarop opnieuw, voor de periode van 23 oktober tot en met 25 november 10 uur per dag en 55 uur per week.
Justinus had twee opvolgers in zijn ongehuwde zonen Kees (geboren te Udenhout in 1883, overleden aldaar in 1954) en Willem (geboren Udenhout 1889, overleden aldaar in 1964) en nog een vrijgezelle dochter Marie (geboren Udenhout 1891, overleden aldaar in 1964) die het huishouden deed. Zij waren in Udenhout bekend als ”de Lemoentjes”. Ze waren niet vies van een grapje. Als er met een klant afgesproken werd ‘leveren aan huis’ dan betekende dat voor de Lemoentjes afleveren op de stoep, en niet verder, ook al was de kachel loodzwaar. Toen boer en bomensjouwer Witlox van het Endeke eens bij de Lemoentjes de smederij binnengelopen was en een paar deuren verder nog een boodschap had, zei hij: “ik laat m’n fiets zolang hier staan, want daar past mijn hond zolang wel op... al duurt het twee uren....”. De Lemoentjes geloofden daar niks van en wedden om een goei sigaar. Toen Witlox ‘een paar deuren verder was’ ging een van de Lemoentjes met een gloeiend hoefijzer naar de hond en hield die vlak voor de snuit van de hond en toen die wilde happen schrok hij en vertrok in sneltreinvaart. De sigaren waren snel verdiend. Maar wie kaatst, moet de bal verwachten. Toen de Lemoentjes aan het middagmaal zaten kwam de potige postbode De Bont langs en ging gewoontegetrouw de smederij binnen. Er was niemand en hij wilde zijn visitekaartje achterlaten. Hij nam het zware aambeeld van de sokkel, plaatste het ernaast op de vloer en legde de bestemde post op de sokkel. Dat deed geen Lemoentje hem na. Jans Bertens – Van den Bersselaar (nu 93 jaar) vertelde dat als ze naar de lagere school ging van vader of moeder wel eens een boodschap over moest brengen aan de Lemoentjes. Ze ging, zoals iedereen dat toen deed, door de achterdeur naar binnen en kon eigenlijk als kind haar boodschap niet kwijt. Alle drie de vrijgezellen zaten na het middageten elk in een eigen stoel een dutje te doen. De Lemoentjes waren echte duivenliefhebbers en hielden zich bezig met het klokken van postduiven. De leden van de duivenclub moesten na lange afstandsvluchten de tijd van aankomst van hun duiven klokken en deze inleveren bij de Lemoentjes.
Zoals bijna alle smeden waren de Lemoentjes lid van de vrijwillige brandweer. Ze woonden vlak bij de brandweerkazerne, waren technisch bekwaam, wisten van aanpakken en waren niet vies van vuur en vuiligheid.

Aangezien de vrijgezellen Willem en Kees geen opvolgers hadden, ging het bedrijf in 1957 over naar de Biezenmortelse boerenzoon Jos van den Bersselaar. Jos die al eerder in het bedrijf van Harrie van Rossum gewerkt had, begon met een eigen constructiebedrijf. De hoefstal die voor het huis aan de straat stond werd verkocht aan smid Geraar Olislagers.

7. JO VAN LEEST

Johannes Jacobus van Leest werd geboren te Loon op Zand op 19 april 1896 en was smid van beroep evenals zijn vader. Johannes van Leest trouwde op 5 mei 1920 in Udenhout met Maria Josephina Beekmans geboren te Berkel op 30 maart 1898, dochter van spoorwegmaker Adriaan Beekmans. In 1920 woonde smid Van Leest in wijk D, nummer 2, de plaats waar nu in de Kreitenmolenstraat de ABN/AMRO bank staat. Dat pand was toen met twee naastliggende panden eigendom van Kiske Danklof, de vader van Geraar Danklof die ernaast een bakkerij had.
Een jaar eerder had Kiske Danklof (op briefpapier van Adr. P.Brekelmans meester metselaar en aannemer) een vergunningsaanvraag ingediend voor het inrichten van een smederij op zijn perceel sectie F 2124, vergezeld van een situatietekening, gedateerd 27 maart 1919. De smederij zou worden ingericht voor het vervaardigen van alle soorten ijzerartikelen, benodigd voor grofsmederij, als hoef- en karbeslag, bouw- en huisartikelen. Hiervoor moest een smidsvuur worden gemaakt. Jo van Leest is kennelijk de eerste smid die het pand huurde. Volgens een bewaarde rekening met briefhoofd was hij een rijksgediplomeerd hoefsmid en deed hij aan grof- en kachelsmederij. Hij maakte snijgereedschappen en was het beste adres voor rijwielen en onderdelen. Het echtpaar Van Leest kreeg in Udenhout twee kinderen waarvan het zoontje in 1921 daags na zijn geboorte stierf, dochter Maria werd geboren in 1922. In 1923 is Van Leest kennelijk als smid al gestopt, want Bartels nam de smederij over. Later in 1925 gebruikte de plaatselijke Commies der Rijksbelastingen in Udenhout, de heer Korthout, de blanco formulieren met briefhoofd van Van Leest al als een soort schrijfblok. Van Leest, vrouw en dochter zijn op 4 maart 1927 in Udenhout ambtshalve uitgeschreven.

8. WILLEM EN TOON VAN DER LOO

Willem van der Loo, ook wel Willeke genoemd, (1898 – 1973) werd geboren in Biezenmortel als zoon van Cornelis van der Loo (Knilles genoemd), boer, smid en rietdekker en Anna Maria van den Bosch (Mie genoemd) uit Nieuwkuijk, een boerendochter. Vader Knilles had twee keer door sterfte zijn vrouw verloren en trouwde voor de derde keer met Mie van den Bosch. Uit dit laatste kinderrijk huwelijk werd ook zoon Willem geboren. Op 11-jarige leeftijd kreeg Willem een zwaar ongeluk. Hij wilde spelenderwijs meerijden op een langzaam uitlopende vrachtwagon van de Spoorwegen. Vanaf het toenmalige station werden door de machinist de lege spoorwagons met een snelle vaart naar de steenfabriek gestoten. Die liepen dan vanzelf 4 à 500 m verder en onbewaakt langs de openbare weg. Kinderen sprongen wel eens op die lopende wagons, ook Willem, maar door een misstap kwam hij onder de wielen terecht. In Tilburg in het ziekenhuis moest zijn ene voet van teen tot wreef er gedeeltelijk af. Nadat hij hersteld was kreeg hij een speciale schoen. Pastoor Van Eijl zorgde ervoor dat hij in zijn laatste schooljaren bij koster Liebregts vlak bij de school onderdak vond en toch naar school kon. Zijn ouders Knilles en Mie die, al enkele zonen boer hadden gemaakt, investeerden veel tijd in zijn verdere opleiding tot smid, want hij zou met dit mankement toch geen boer kunnen worden.
In 1913 startte hij als leerling bij smid Kruissen en veranderde regelmatig van werkgever want bij elke smid kon je weer andere dingen leren. Zo kwam hij terecht in Tilburg, Helvoirt en Kaatsheuvel en tenslotte weer terug bij Kruissen in de Groenstraat. Het motto van Willeke was: ”Ge moet niet te lang bij ene baas blijven maar gedurig vertrekken. Wat ge bij de ene niet leert, leert ge bij den andere, en als smid moet ge alles kunnen maken wat ze oe voorzetten”. In 1920 hadden zijn ouders Knilles en Mie ingezien dat hij zijn leergeld meer dan waard was en zij kochten in 1920 de smederij (goodwill en smids-inventaris) van Janus Kruissen voor ƒ1000,-. Ze vonden dat Willem ook een bestemming moest hebben evenals z’n broer Jan. Ze zouden het samen wel redden met die smederij, maar Jan trok zich na enkele jaren al terug. In 1931 kocht Willem van der Loo op een openbare verkoping het klompenmakerspand van familie De Weijer aan de overzijde van de straat, nu Groenstraat 49, en richtte daar een nieuwe smederij op. Eigenaar Jan Vermeer verbouwde Groenstraat 56, waar thans Frank van der.Loo woont, tot woonhuis. Willem werd later weer opgevolgd door zoon Toon (1927 – 1995), die evenals zijn vader een fervente brandweerman was bij de vrijwillige brandweer in Udenhout .
De familie Van der Loo had ook een taxibedrijf. Tijdens de oorlog wist de familie vier auto’s voor de Duitsers verborgen te houden door ze te verstoppen in de boomgaard.
Achter in de tuin was nog een werkplaatsje waar broer Kees een reparatiewerkplaats had voor motors. Toon heeft later het bedrijf overgedaan aan twee van zijn zonen, Wim en Ken, die beiden monteur zijn en antieke auto’s restaureren. Een andere zoon van Toon is beeldend kunstenaar en de jongste zoon Joost is leraar en een fervente geschiedvorser over de Udenhoutse historie.
De met riet gedekte hoefstal is nog steeds in het straatbeeld aanwezig.

9. GERAAR EN JO OLISLAGERS

Bijna driekwart eeuw is smid Olislagers een begrip in Udenhout. Het begon met Geraar Olislagers (Udenhout 1905 – 1973) en zijn vrouw Cor Pijnenburg (Haaren 1902 – Udenhout 1986). De ouders van Geraar hadden een textielwinkeltje naast smid Hogedoorn in de toenmalige Stationsstraat (later Kreitenmolenstraat) tegenover Huize Felix. Het werk bij de buurman aanziende, kreeg Geraar liefde voor het smidswerk en ging in de leer bij Koos Vermeer in Haaren, die als ”Rijksgediplomeerd onderwijzer hoefsmid” een goede naam had. Er bestonden nog geen ambachtscholen en het werk moest geleerd worden bij een vakkundige smid. Geraar kwam in 1933 terug naar Udenhout om voor zichzelf te beginnen in een houten schuur achter het huis, thans genummerd Kreitenmolenstraat 124. Einde dertiger jaren is hij met gezin en bedrijf verhuisd naar de plaats waar nu de ABN/AMRO is gevestigd. Typisch is dat op die plaats eerder de smeden Van Leest en Bartels gevestigd waren en Geraar Olislagers de derde smid was die daar kwam wonen. Zoon Jo Olislagers weet nog, dat het smidsvuur daar lag op een vierkante stenen opbouw met aan de voorzijde een boogvormige opening waaronder een voorraad vetkolen lag opgeslagen. Deze luxe kenden veel smeden niet en wellicht was de combinatie huurpand en smidse aantrekkelijk voor smeden.
Rond 1956/57 verhuisde Geraar Olislagers naar Kreitenmolenstraat 32 waar nu de Rabo-bank staat en bouwde daar een betonnen werkplaats van 72 m² en verkocht de houten schuur aan Weijtmans op de Berkelseweg. Zijn werk bestond voornamelijk uit het beslaan van paarden, het repareren en plaatsen van kachels en de grofsmederij. ”Mijn vader besloeg soms 12 paarden per dag” vertelt zoon Jo, zijn opvolger als smid, ”en hij begon bij zomerdag al om half vijf ‘s morgens om tot acht uur in de avond door te werken. We maakten de hoefijzers zelf, dus het waren lange zware dagen”. Een goede hoefsmid kon in één uur tijd een paard beslaan. In 1933, in het hartje van de crisis, rekende hij voor een uur werken en het leveren van vier hoefijzers en 32 hoefnagels slechts vier gulden. Nu ruim 70 jaren later rekent ’n rondrijdende smid met bestelwagen voorzien van de benodigde materialen voor hetzelfde werk €120,-.
De langere vierkante taps-toelopende spijkers maakte de smid zelf. Dit type spijker gebruikte hij om houten onderdelen aan elkaar te spijkeren. Voor een boerenkar waren er 150 en voor een hoogkar bijna 200 van die spijkers nodig.
Zoon Jo, die ook smid wilde worden, had in zijn jeugd aanvankelijk gekozen voor een 3-jarige opleiding tot smid/bankwerker, maar op advies van zijn leraar koos hij in het derde jaar voor praktische autotechniek. Dat was een goede greep, omdat de paarden op de boerderijen langzaamaan plaats gingen maken voor tractoren en allerlei motorisch aangedreven werktuigen. Die basiskennis kwam hem later goed van pas bij de opkomende landbouwmechanisatie. Toen de gebroeders Van Lamoen eind jaren vijftig de zaak verkochten aan Jos van de Bersselaar kon Geraar Olislagers de hoefstal van hen overnemen. Tot dan toe had de smid de paarden uit de losse hand beslagen. In 1963 nam Jo, inmiddels in het huwelijk getreden met Rieky de Ruijter (Udenhout 1933 – Tilburg 1999), het bedrijf over van vader Geraar.

Smid Willeke van der Loo en smid Geraar Olislagers waren natuurlijk elkaars concurrenten, maar in een dorp waar werk genoeg was, telde dat niet zo. Ze kenden elkaar goed en waren collega’s bij de vrijwillige brandweer. Toen de beide smeden nagenoeg op dezelfde dag stierven, de een op 13 juni en de andere op 15 juni 1973 zeiden de mensen: ”Petrus heeft de beide Unentse smeden naar zich toegeroepen om samen gebroederlijk zijn zwaard voor de gerechtigheid te smeden” .

Hoe de smid zijn werk aan moest passen aan de ontwikkelingen in de tijd, tonen de volgende voorbeelden aan. Voor 1950 maakte de smid ook op verzoek tweewielige ijzeren melkkarretjes, om met de hand voort te trekken en melkbussen en emmers op te plaatsen

om in de wei te gaan melken. Jo Olislagers heeft na 1950 naast het normale smidswerk onderstellen met opbouw gemaakt voor verplaatsbare melkmachines voorzien van een ringleiding en benzinemotor. Zodoende kon men op losse percelen verder van huis toch machinaal melken. Na 1960, toen de modernisering en uitbreiding van veestallen vooral in Udenhout een grote vlucht nam, was er veel extra werk. Er moesten veel leidingen voor melkmachines en constructies voor afscheidingen en voerhekken voor moderne rundvee- en varkensstallen gemaakt worden. Vanaf 1985 was er vanwege veiligheid veel vraag naar poorten en hekwerken bij woonhuizen, gebouwen, boerderijen, stallen en erven. Deels had dat te maken met de toenemende welvaart. Klanten kwamen voor dit soort zaken vaak met eigen ideeën en na overleg met de ervaren smid kwam men tot een oplossing. Jarenlang werden in de weekenden door smid Jo Olislagers de broodnodige directe onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd aan vrachtwagens van de firma Witlox, die toen dagelijks met vier grote wagens stenen van de Steenfabriek Udenhout tot ver in Duitsland vervoerde. Ook boomkwekers wisten hem te vinden voor reparatie en onderhoud van het rollend materieel dat na afloop van het rooiseizoen nogal wat gebreken vertoonde.

Toen de Udenhoutse Rabobank in 1989 een nieuw groter bankgebouw bouwde en een aantal aangrenzende panden opkocht, verhuisde Jo naar de andere kant van de straat, naar nummer 15, waar hij een vrij nieuw woonhuis en een grote zeer geschikte garageruimte aankocht en zo zijn ambacht verder kon uitoefenen. In zijn vrije tijd heeft hij samen met andere oud-collega’s van de brandweer kans gezien de eerste oude vooroorlogse Udenhoutse brandweerauto grondig te renoveren, te reviseren en weer rijklaar te maken en indien nodig is deze zelfs inzetbaar . Op verzoek van pastoor Looyaard heeft Jo in zijn eentje kans gezien om over de gehele breedte van de Udenhoutse Sint-Lambertuskerk, bij binnenkomst in de kerk achter de laatste rij banken, een fraai hekwerk te maken en te plaatsen. Daardoor kan de kerk overdag open blijven zonder kans op inbraak of vernieling. De parochianen kunnen nu de Mariakapel achter in de kerk bezoeken en geïnteresseerde toeristen kunnen het fraaie interieur van de kerk bewonderen en even wat bidden.

10. MARINUS ROBBEN

Marinus Robben is in 1939 geboren op de boerderij van zijn vader in de Molenhoefstraat 26. Na de lagere school koos hij voor een tweejarige dagopleiding voor smid/bankwerker aan de ambachtsschool aan de Spoorlaan in Tilburg. Daarna ging hij werken en volgde nog twee jaar lang avondcursussen bij de heer Kennis die les gaf in lassen en constructiewerken. Bij het bedrijf van Van Riel in Tilburg heeft hij twee jaar lang fietsrekken gemaakt. Hij verdiende toen in 1955 als 16-jarige voor een werkweek van 45 uren 16 gulden! Hierna werkte hij 3 à 4 jaren bij Christ Coppens in Biezenmortel, die zich gespecialiseerd had in landbouwwerktuigen en trekkers. Het was in de tijd, dat de landbouwmechanisatie sterk in opkomst was. Daar verdiende hij toen 60 gulden per week. In 1967 trouwde Marinus met Jo Smits. Marinus werkte vervolgens 14 jaar lang als onderhoudsmonteur bij de Regenboog in Tilburg, een bekende wasserij en ververij van stoffen. Toen dat bedrijf gesaneerd werd, kwam Marinus in de W.W. terecht en via een uitzendbureau en bemiddeling van burgemeester Hoefsloot kwam hij bij de onderhoudsdienst van de gemeente Udenhout. Na twee jaren had hij het daar wel gezien en greep zijn kans. Vader was overleden, niemand van de broers had interesse in het boerenbedrijf en Marinus nam in 1974 een deel van het erf en stal en schuur over. Op de plaats van de stal werd een nieuw woonhuis gebouwd en de daarachter gelegen schuur werd werkplaats. Hij begon daar als zelfstandig ondernemer een constructiebedrijf, met name voor het maken van lichte constructies. Een van zijn eerste grote klussen was het helpen bouwen van een grote moderne ligboxenstal voor melkkoeien. Dat was bij Piet van der Meijden aan de Waalwijkseweg, als het ware aan zijn achterdeur. Zijn klantenkring breidde zich uit van Udenhout naar Berkel–Enschot, Tilburg en Loon op Zand. Marinus hield zich toen vooral bezig met de aanleg van leidingen, zowel voor melkmachines in veestallen en voor rijdend gebruik in het weiland. Bij de modernisering van varkensstallen, dat in Udenhout grote vormen aannam, maakte hij veel hekwerk voor afscheidingen en trogkleppen in die stallen. Omdat de stallen steeds groter werden, was er voor het eenmansbedrijf van Marinus Robben veel werk met vaak lange werkdagen. Soms had hij in de avonduren de beschikking over een paar knechtjes, die een lascursus volgden en onder het toeziend oog van de smid ervaring opdeden. Maar voor de rest bleef het een eenmanszaak.
Naast het werk voor de boeren schakelden kennissen hem in bij werkzaamheden voor het ”Land van Ooit” in Drunen waarvoor hij veel hekwerk en poorten leverde en 19 jaar lang allerlei onderhoudswerkzaamheden verrichtte. Ook voor de Werkvoorziening Midden Langstraat heeft hij vele klussen opgeknapt.
In 1996 is Marinus om gezondheidsredenen als ondernemer voortijdig gestopt. Naast zijn beroep is hij in het maatschappelijk leven actief. Zo was hij 10 jaar lang bestuurslid van de voetbalclub S.S.S. Verder is hij reeds 30 jaar actief bij S.K.U, (Stichting Karnaval Udenhout). We wisten als inwoners wel dat de zandhaos, het symbool van de Udenhoutse bevolking, elk jaar op Aswoendagnacht na verbranding op de brandstapel verdween. Toch keert hij elk jaar nog steeds in dezelfde gedaante, aangekleed en wel terug. Het ijzeren karkas rust 360 dagen per jaar in de smederij van Marinus Robben om op carnavalszaterdag als herboren zijn vaste stek bij het voormalige gemeentehuis op te eisen. De band, die deze smid heeft met de zandhaos vloeit voort uit zijn jarenlange belangstelling voor de natuur en zijn deelname aan de jacht. Evenals in de landbouw en in het smidsgebeuren is er op het terrein van de jacht veel veranderd. Het gaat daar nu vooral om het beheer van de wildstand en niet meer om het afschieten van zoveel mogelijk dieren. “Het jagersgebeuren is meer een samen wandelen en genieten van de natuur in het landelijke gebied van Udenhout”, aldus Marinus.

11. HARRIE VAN ROSSUM

Harrie werd geboren te Helvoirt als zoon van een smid. Zijn grootvader was afkomstig uit Lith aan de Maas. Harrie werd geboren in 1906 en overleed in het ziekenhuis te ‘s-Hertogenbosch in 1982. Hij trouwde met Anna Swaans, geboren te Udenhout in 1906 en overleden in 1985. Haar vader Jan Swaans was kapper in Udenhout en ook veilingmeester/afslager bij openbare verkopingen. Even een leuk voorval. Harrie van Rossum en een knecht waren aan het werk geweest in café Bos en Duin en gingen op de terugweg langs café Boslust waar op dat moment een openbare verkoping plaats vond. Zijn toekomstige schoonvader Jan Swaans was daar de afslager. Tijdens de veiling wilde Harrie een borreltje bestellen en stak zijn vinger op naar de kasteleinsvrouw. Dat was niet zo slim. De afslager, die net een kruiwagen had ingezet voor 25 cent en die een hand omhoog zag gaan, riep snel: kruiwagen verkocht aan Harrie van Rossum. Na het nuttigen van enkele borreltjes werd de kruiwagen voor een gulden al doorverkocht en werd Harrie in de bewuste kruiwagen door vrienden twee kilometer ver naar huis gereden.
Harrie van Rossum had een smidsopleiding gevolgd en kocht bij zijn huwelijk in 1938 het pand van smid Hogedoorn in de Kreitenmolenstraat tegenover Sint-Felix. Door gedeeltelijke nieuwbouw werd de zaak uitgebreid. Hij hield zich vooral bezig met het maken van ijzeren constructies en hekwerken, die aannemers nodig hadden voor nieuwbouwwerken. In een van die eerste jaren kwam er een klant bij Van Rossum, die een smeedijzeren karwiel bij zich had dat stuk was en vroeg om dat te herstellen. Gietijzer repareren was echter geen eenvoudig karwei. Er waren veel handelingen en uren nodig om dat karwei te klaren. Toen de klant het wiel kwam ophalen en hoorde hoeveel dat kostte, zei die klant pertinent: “Dat betaal ik nooit van mijn leven”. Harrie pakte resoluut het wiel vast, gooide het op de vloer en zei tegen de klant “Nou kun je de stukken weer terug mee naar huis nemen”.
In hetzelfde pand had zijn vrouw Anna een winkel in huishoudelijke artikelen en haardkachels. Op het hoogtepunt telde het constructiebedrijf zes werknemers. Zoon Jan nam in 1972 het bedrijf over, maar vader bleef bij de zaak betrokken. Na het overlijden van zijn vader in 1982 werd het pand verkocht. De zaak heeft dus ongeveer 50 jaren bestaan. Ook runden zij nog enkele jaren een scoopeerbedrijf in de Kuil, waarmee in 1972 is gestopt. Onder scooperen verstaat men een oppervlaktebehandeling van metalen voorwerpen door het aanbrengen van een beschermend laagje van bijvoorbeeld zink. Dat wordt dan in gesmolten toestand en onder hoge druk daarop verstoven, in dit geval met een spuitpistool. Een groot probleem voor Van Rossum in de Kreitenmolenstraat was, dat er te weinig ruimte beschikbaar was voor aanvoer van zware materialen naar de achterliggende werkplaats. Met gebouwde constructies was het moeilijk manoeuvreren, zodat er veel extra werk verzet moest worden. Een van de personeelsleden van Van Rossum was Jos van den Bersselaar, die later het bedrijf van de gebroeders Van Lamoen in dezelfde straat overnam en ook een constructiebedrijf begon. Hij liep tegen hetzelfde probleem aan als Harrie van Rossum en verplaatste later zijn bedrijf naar het nieuwe industrieterrein.

Bij gelegenheid van de heropening van het verbouwde Gemeentehuis op 30 april 1949 bood de Udenhoutse bevolking het gemeentebestuur een cadeau aan, een grote 12-armige smeedijzeren kroonluchter geplaatst op een cirkel in de vorm van een karwiel, naar een ontwerp van architect Harrie Pontzen. De lamp was vervaardigd door het constructiebedrijf van Harrie van Rossum. Deze lamp sierde de raadszaal tot 1971. Toen het gemeentehuis drastisch vernieuwd en uitgebreid werd, verdween de lamp na 22 jaren uit het zicht. Onlangs werd de helft van de lamp, een zesdelig stuk, ter reparatie aangeboden aan Jo Olislagers en siert thans de entree van een van de gebouwen van Koos Weterings aan de Kreitenmolenstraat. Het andere zesdelige stuk is nog zoek.

Harrie van Rossum was actief in het maatschappelijk leven, ondermeer als lid van de Harmonie ”Moed en Volharding”. Nadat er in 1947 onenigheid in de vereniging ontstond,

stapte drievierde deel van de leden op en werd de harmonie Sint Cecilia opgericht, waarvan Harrie voorzitter werd. In 1967 fuseerden beide verenigingen weer. Ook was Harrie voorzitter en medeoprichter van de Udenhoutse loterijclub, die nu nog steeds bestaat en waarvan in het eerste bestuur zitting hadden Lina Adams caféhoudster, Graard Kruijssen eigenaar van Bos en Duin, Toon van Vlokhoven fietsenmaker en Jan Elands aannemer.

12. DORUS SONTROP

Theo Sontrop werd geboren in Jutphaas op 23 november 1896 en overleed te Nijmegen op 13 augustus 1960. Hij was gehuwd met Maria Antonia ter Steeg, geboren op 4 juli 1899 en overleden 19 januari 1938. Zij overleed kort na de geboorte van haar achtste kind, dochter Ans (Kuijpers–Sontrop), die momenteel op Groenstraat 16 in Udenhout woont. Het gezin woonde aanvankelijk vooraan in de Achterstraat in Helvoirt, maar verhuisde in 1937 naar de Biezenmortel waar in een nieuw gebouwd pand smederij Sontrop van start ging. In dat pand is later de smederij verbouwd tot woonhuis, zodat daar nu twee families wonen. Dorus bleef door het overlijden van zijn vrouw met 8 kinderen achter en is het jaar daarna hertrouwd.
Voor de boeren in Biezenmortel was een eigen smid een uitkomst. Hij was een vakkundig hoefsmid met weinig geduld en heeft als hoefsmid altijd de paarden uit de hand beslagen, wat op zich zwaar werk was. De term landbouwsmederij was volgens de kinderen de beste omschrijving, want hij was meer dan alleen hoefsmid. Hij verkocht allerlei kleine artikelen die op een boerderij nodig waren, maar ook kachels en zorgde voor de nodige reparaties. Hij leverde maaimachines, getrokken door een paard, waarmee gras en graan gemaaid kon worden. Hij maakte ijzerwerk voor hooibergen waarvan het schuin aflopende ronde dak via een verticaal lange staande paal in het midden van het dak en via een katrolsysteem omhoog of omlaag gedraaid kon worden. Hij maakte ook ijzeren staanders voor vierkante hooibergen. Daarnaast had hij een auto waarmee hij taxiritten verzorgde. Twee van zijn zonen, Piet en Antoon, werkten aanvankelijk mee in de smederij.
De oorlogsjaren gingen voor smid Sontrop niet ongemerkt voorbij. Meermalen zijn bij hem door de bezetter materialen gevorderd en meegenomen. De loods voor opslag van materialen, die op een tiental meters achter de smederij stond, heeft na het afbranden van de school in Biezenmortel als gevolg van oorlogshandelingen, een tijd als schoollocatie gediend. Enkele klassen van de lagere- en kleuterschool waren daar ondergebracht evenals de opslag van schoolbanken. Sontrop heeft in die periode de nieuwe klokkenstoel in het torentje van de kapucijnenkerk gemaakt.
Volgens de familie is Smederij Sontrop in 1949 verhuisd naar Enschot aan de Bosscheweg (waar nu in 2007 een motorrijwielenzaak is gevestigd) en waar het bedrijf langzaam veranderde in een werkplaats voor staalconstructie.

13. MOOR VERSTEEDEN

Marinus Versteeden, in officiële akten geschreven met dubbel ee, werd geboren te Tilburg op 24 juli 1838 en overleed te Udenhout op 25 april 1901. Hij was smid van beroep en hij woonde in de periode van 1880 tot 1910 met zijn gezin vooraan rechts in de Groenstraat, C7. Hij trouwde op 8 november 1871 in Udenhout met Maria Verhoeven, geboren in Udenhout op 13 maart 1841. Hun zoon Hendrikus Johannes Versteeden werd geboren op 1 december 1875 en overleed ongehuwd op 42 jarige leeftijd op 4 november 1917. Versteeden had een smederij aan de Groenstraat, in het pand waar in de jaren dertig de familie Janse – Van de Voort twee burgerwoningen liet bouwen. Het gaat om de woningen waar nu anno 2007 huisarts Ten Haven met zijn gezin op Groenstraat 14 woont en een praktijkruimte heeft.

14. TOON VAN VLOKHOVEN

De vader van Toon van Vlokhoven was smid op de steenfabriek en had bij hem aan huis in de Slimstraat, waar nu slijterij Kuijpers is gevestigd, een smederij ingericht, ongetwijfeld voor neveninkomsten. Zoon Toon hielp vader thuis in de smederij. Toon (geboren in Udenhout in 1912, overleden aldaar in 1986) en zijn zuster Cor (geboren 1909, overleden 1985) verhuisden in 1957 naar de Kreitenmolenstraat waar nu de ABN/AMRO bank is gevestigd. Toon heeft zich vooral toegelegd op het verkopen en repareren van fietsen en bromfietsen. Hij was zoals vele smeden lid van de vrijwillige brandweer en toen een Duitse stilstaande munitietrein op het station in Udenhout door geallieerde vliegtuigen beschoten werd, was de brandweer ter plaatse om te blussen. Toon werd door scherven van een fosforgranaat getroffen en heeft daar gedurende zijn verdere leven veel last van ondervonden. Zijn verwonding was toen niet te genezen. Toon was ongetrouwd en woonde samen met zijn ongetrouwde zuster Cor die een levensmiddelenwinkel had. Kinderen in de buurt zeiden, als ze naar die winkel gingen: ”we gaan naar C en A.” (Cor en Antoon).

COLOFON

Samenstelling
Schrijversteam Heemcentrum ’t Schoor Udenhout – Biezenmortel: Luud de Brouwer, Lia Clement – Verhoeven, Jan Denissen, Kees van Kempen, André van der Lee, Wim Maarse, Piet Naalden, Annie van Roessel – Kolen en Frank Scheffers.

Bronnen
Bernard van Dam, “Oud Brabants Dorpsleven”
Joost van der Loo, ”Het leven en werk van Kiske de smid”
Joost van der Loo, “Een archeologische vondst te Udenhout leidt naar de veelzijdige smid Willem Beekmans” in ‘De Kleine Meijerij’ nr.56
Rien Poortvliet, ”Te hooi en te gras”
Rob Weijtmans, “Gilde St.Joris Udenhout”
Regionaal Archief Tilburg via Luud de Brouwer, bevolkingsregister Udenhout
Heemcentrum ’t Schoor Udenhout – Biezenmortel, “Over d’n Biezenmortel”, 1993
Heemcentrum ’t Schoor Udenhout – Biezenmortel, “Over d’n Unent”, 1996
Heemcentrum ’t Schoor Udenhout – Biezenmortel, “Over een sterk staaltje”, 2007

En gesprekken met…..
Kees van den Bersselaar
Jans Bertens – Van den Bersselaar
Wout Hamers
Nettie Hogedoorn – Verhallen
Ans Kuijpers – Sontrop
Jo Olislagers
Marinus Robben
Jan van Rossum

Fotomateriaal
De in dit boek opgenomen foto’s zijn hoofdzakelijk afkomstig uit de fotocollecties van Kees van den Bersselaar, Jan Denissen en Annie van Roessel – Kolen. De foto’s van het gildezilver zijn beschikbaar gesteld door Rob Weijtmans.

Oplage
De oplage van het boek is 200 exemplaren.